

De twee gelegheidsglazen werden verworven met steun van de Vereniging Rembrandt, de Brabantse Museum Stichting, het Prins Bernhard Cultuurfonds en verder enkele waterschappen, particulieren en omliggende gemeenten van Heusden.

Gelegheidsglas met het wapen van Adriaan Luyben

Maker en graveur onbekend

Museum Het
Gouverneurshuis
Heusden

1762. Loodglas met diamantlijn- en stippelgravure;
H 19,4 cm, diameter kelk 8,1 cm, diameter voet 8,9 cm
Herkomst: Frides Laméris kunst- en antiekhandel
v.o.f., Amsterdam

Gelegenheidsglas met het wapen van Gerard Lieshout

Maker en graveur onbekend

Museum Het
Gouverneurshuis
Heusden

1768. Loodglas met diamantlijnggravure; H 19,3 cm,
diameter kelk 7,8 cm, diameter voet 8 cm
Herkomst: Frides Laméris kunst- en antiekhandel
v.o.f., Amsterdam

Mede met steun van de Vereniging Rembrandt kocht Museum Het Gouverneurshuis te Heusden vorig jaar twee belangrijke gelegenheidsglazen. De glazen behoren oorspronkelijk tot een groep die in de 18de eeuw werd besteld door het waterschap De Hooge Maasdijk van Stadt en Lande van Heusden. De oude vergaderruimte van dit waterschap, waar het buffet met de glazen stond, bevindt zich op een steenworp afstand van het museum.

DE GLAZEN VAN LUYBEN EN LIESHOUT

Beide glazen zijn vervaardigd van zogenaamd 'loodglas'. In het productieproces wordt aan het recept van de glas-massa loodoxide toegevoegd, hetgeen uiteindelijk een heel helder glas oplevert. De glazen zijn gemaakt in Engeland of Nederland.¹ Met een diamantstift is een zeer fijne gravure aangebracht. Bij deze manier van graveren wordt als het ware op het glas 'getekend', waarbij de gravering mat is en oplicht.

Op het ene glas is het wapen van Adriaan Luyben gegraveerd met daaronder de inscriptie: *ADRIAAN LUYBEN / HEEMRAAD OP DEN HOOGHE MAASDYK / VAN STADT EN LANDE VAN HEUSDEN / ANNO 1762*. Gedeeltes van het wapen zijn gestipt. Bij deze techniek worden met een diamant stip-peltjes gegraveerd waarmee een geleidelijke overgang van licht naar donker kan worden gemaakt. Op de andere zijde van de kelk is een naar links zeilende driemaster op zee gegraveerd met de inscriptie *SALUS PATRIAE* (heil van het vaderland). Het betreft waarschijnlijk 'het schip van staat'.² Links is een zon met stralen en een gezichtje te zien.

Achter dit glas steekt een aardig verhaal. Het waterschap was destijds verplicht drie heemraden te werven uit de stad Heusden zelf, twee uit het Benedenland en twee uit het Bovenland van Heusden. In 1759 werd Luyben, een rooms-katholiek, in het waterschap gekozen. Hier werd heftig tegen geprotesteerd, tot aan de Staten van Holland en de Prins van Oranje toe. Overeenkomstig ordonnanties van hogerhand uit 1634 en 1755 moesten bestuurders namelijk van *gereformeerde religie* zijn, dat wil zeggen Nederlands Gereformeerd, de latere Nederlands Hervormde Kerk. Het waterschapsbestuur repliceerde fel en maakte duidelijk dat in het Bovenland van Heusden met dorpen als Herpt, Hedikhuizen, Vlijmen en Haarsteeg geen geschikte protestantse kandidaten waren te vinden. De benoeming van Adriaan Luyben werd hiermee een feit.³

Het andere glas dateert uit 1768. Hierop is het wapen van Gerard Lieshout afgebeeld met daaronder de inscriptie: *GERARD LIESHOUT / SCHOUT EN SECRETARIS VAN ENGELN / EN VLIJMEN / HEEMRAAD OP DEN HOGEN MAASDYK / VAN STADT EN LANDE VAN HEUSDEN / ANNO 1768*. Op de keerzijde van de bokaal is het wapen van de provincie Holland gegraveerd met daarboven het wapen van Willem V. Rondom het wapen van Holland zijn de wapens weergegeven van alle achttien steden die zitting hadden in de Staten van het gewest Holland. Van boven af met de klok mee: Haarlem, Leiden, Gouda, Gorinchem, Schoonhoven, Alkmaar, Enkhuizen, Monnickendam, Purmerend, Medemblik, Edam, Hoorn, Brielle, Schiedam, Rotterdam, Amsterdam, Delft en Dordrecht. Langs de rand van de kelk is geschreven: *RIDDERSCHAP EN STEEDEN VAN HOLLAND*. De ridderschap vertegenwoordigde het platteland en had in de Staten van Holland één stem. Heusden bevond zich in 1768 nog op de rand van het gewest Holland en daarom is dit glas besteld.⁴

GEbruik EN HERKOMST

Veel besturen en gezelschappen bezaten in de 18de eeuw een aantal glazen. Tijdens de diners werden ze op verschillende manieren gebruikt. Men had vaak een hensbeker, een heel groot glas dat in de eerste plaats als installatie-bokaal voor nieuwe leden werd gebruikt. Het nieuwe lid moest het enorme glas bij de aantreding in een keer leegdrinken. Daarnaast werden vaak gelegenheidsglazen gebruikt waarmee men op een speciaal onderwerp dronk. Iemand hield een korte speech, bracht een dronk uit, nam een slok en gaf het glas aan zijn buurman. Zo ging het glas het hele gezelschap langs.

Heel bijzonder voor het waterschap De Hooge Maasdijk te Heusden is dat de bestelling van een aantal glazen bekend is. In 1761 stelde de dijkgraaf voor om een kleinere dan de al bestaande hensbeker aan het waterschap te schenken, onder de voorwaarde dat de andere heemraden dan ook *bocaaltjes* voor het waterschap zouden aanschaffen. Er werd besloten dat de heemraden hun wapen op het glas lieten graveren *met sulke condities als men goed soude vinden*.⁵ De conditie of de dronk op het glas werd telkens op twee glazen gegraveerd. Van de bokalen die naar aanleiding van deze besluiten werden gemaakt, zijn de hensbeker en 22 glazen bewaard gebleven, daterend van 1762 tot 1788. De bokalen vormen een homogene groep. De glazen zijn alle van een zeer verwant model en hoewel er verschillende graveurhanden te herkennen zijn, vormen ook de graveringen een geheel. Van één glas is met zekerheid bekend dat het bij de glashandelaar Cornelis Lemaitre in Den Haag werd besteld en waarschijnlijk is de hele groep bij hem gekocht. Lemaitre liet glazen bij verschillende graveurs graveren.⁶

De vergaderruimte van het waterschap De Hooge Maasdijk bevond zich in 1761 al geruime tijd in de herberg Het Hof van Holland van de familie Van Sprang in de Smitstraat nummer 25 te Heusden. De glazen werden daar in een speciaal buffet bewaard. De laatste jaren voor de opheffing van het waterschap in 1911 vergaderde men in het Stadhuis. Ook de glazen bevonden zich daar. In 1927 werden de hensbeker en negen andere glazen geschonken aan het huidige Noordbrabants Museum in Den Bosch. Twaalf andere glazen kwamen als groep in de kunsthandel terecht. Eén glas werd verkocht aan een Nederlandse verzamelaar.⁷ De groep kwam in 1985 weer op de markt toen zij bij Christie's werd geveild. Het Museum Het Gouverneurs-huis heeft er toen via Kunsthandel Frides Laméris ook met steun van de Vereniging Rembrandt acht verworven. En nu 19 jaar later is het Museum wederom door de Vereniging in staat gesteld twee glazen aan de collectie toe te voegen ♦

Anna Laméris en Tom van der Aalst

Noten

1. P.C. Ritsema van Eck, *Glass in the Rijksmuseum*, II, Amsterdam/Zwolle 1995, p. 174.

2. Het vermoeden dat het om 'het schip van staat' gaat, werd geuit door Frides Laméris.

3. C. Haakman, *De glazen van het waterschap de Hooge Maasdijk*, 1986, ongepubliceerde doctoraalscriptie, p. 53. Haakman verwijst naar het Archief Waterschap de Hooge Maasdijk, resoluties van 14 maart 1759.

4. Met dank aan de heer E.J. Wolleswinkel van de Hoge Raad van Adel te Den Haag.

5. Archief Waterschap de Hooge Maasdijk, resoluties van 11 maart 1761.

6. *Op. cit.*, (noot 3), pp.29-31.

7. *Idem*, pp. 22-24.

Overige geraadpleegde bronnen:

Tom van der Aalst, *In met Gansen Trou*, 1982

Tom van der Aalst, 'De hensbekers van het waterschap de Hooge Maasdijk van Stad en Land van Heusden', in *Jaarboek Vereniging Rembrandt*, 1985